

Гафинець А. І.,

здобувач вищої освіти за освітньо-науковою програмою «Спеціальна освіта»,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ (Україна)

Гладуш В.А.,

доктор педагогічних наук, професор
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ (Україна)

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. У статті розглянуті проблеми розвитку пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями, визначені особливості пізнавальної діяльності дітей з порушеннями в інтелектуальній сфері, обґрунтовано необхідність застосування спеціальних прийомів для активізації пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, психіка, діти з порушенням інтелекту, психічні процеси, увагу, мова, мислення.

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У ДЕТЕЙ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы развития познавательной деятельности детей с интеллектуальными нарушениями, определенные особенности познавательной деятельности детей с нарушениями в интеллектуальной сфере, обоснована необходимость применения специальных приемов для активизации познавательной деятельности детей с интеллектуальными нарушениями.

Ключевые слова: познавательная деятельность, психика, дети с нарушением интеллекта, психические процессы, внимание, речь, мышление.

DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS

Abstract. The article considers the problems of development of cognitive activity of children with intellectual disabilities, identifies the features of cognitive activity of children with intellectual disabilities, substantiates the need for special techniques to enhance the cognitive activity of children with intellectual disabilities.

Key words: cognitive activity, psyche, children with intellectual disabilities, mental processes, attention, language, thinking.

Постановка проблеми. Пізнавальна активність – це інтерес до навчальної діяльності, до придбання знань, до науки.

Виникнення пізнавальної активності залежить в першу чергу від рівня розвитку дитини, його досвіду, знань, того ґрунту, який живить інтерес, а з іншого боку, від способу подачі матеріалу. Інтерес дітей до навчання є визначальним фактором в процесі оволодіння ними знаннями.

Пізнавальну активність потрібно визнавати одним з найбільш значущих чинників навчального процесу, вплив якого незаперечний як на створення світлої і радісної атмосфери навчання, так і на інтенсивність протікання пізнавальної діяльності учнів.

При наявності пізнавальної активності вчення стає близькою, життєвозначимою діяльністю, в якій сама дитина зацікавлена.

Одна з найактуальніших проблем сучасного суспільства – активізація пізнавальної діяльності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Розумова відсталість є найпоширенішою формою інтелектуального порушення, при якій відзначаються порушення, як в пізнавальній сфері, так і в емоційно-вольовій сфері, а також в поведінці і в фізичному розвитку дитини. Порушення психічного (в першу чергу інтелектуального) розвитку, носять стійкий, необоротний характер.

В останні роки інтерес до цієї проблеми посилюється. Саме тому, була обрана дана тема, розвиток пізнавальної активності дітей з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми корекційного навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, на різних етапах становлення психокорекційної педагогіки та психології в Україні були предметом вивчення багатьох науковців (В. Бондар [2], О. Гаврилов [1], І. Єременко [6], С. Миронова [7] та ін.).

Принципи корекційної роботи з дітьми з інтелектуальним порушеннями було закладено в працях Л. Виготського [3] та знайшли своє продовження в

дослідженнях О. Граборова [5], Г. Дульнєва, І. Єременка [6], Л. Занкова, В. Лубовського, В. Синьова, І. Соловійова, Ж. Шиф.

Мета нашої роботи розглянути ефективні умови та засоби розвитку пізнавальної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна дитина може пізнати світ, в якому він народився, через такі пізнавальні процеси, як відчуття і сприйняття навколишнього світу, а так само за допомогою запам'ятовування, уваги і обмірковування тих чи інших речей. Особливу роль в пізнанні займає, і можливість говорити і розуміти мову інших людей.

Основу пізнавальної діяльності становлять когнітивні (пізнавальні) психічні процеси: відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява.

Розвиток цих процесів відбувається тільки в діяльності. За допомогою власних сил можна засвоїти досвід і знання, накопичені людством, розвинути свої інтелектуальні та інші здібності, але для дитини з розумовою відсталістю в цьому процесі необхідна допомога дорослого.

Діти з інтелектуальними порушеннями здатні до розвитку, проте розвиток даної категорії дітей здійснюється на аномальній основі, що обумовлює його повільність, своєрідні риси і суттєві відхилення від нормального розвитку.

Основною діяльністю, яка забезпечує формування психічних властивостей і якостей дитини, є пізнавальна діяльність. За дослідженням О. Белової «...найбільш інтенсивно вона здійснює функцію розвитку особистості в молодшому віці...» [1].

Мислення виступає основою навчання, тому розвиток різних видів мислення і розумових операцій розглядається як підготовка фундаменту навчальної діяльності, що є важливим в дошкільному віці.

На сьогоднішній день кількість дітей з інтелектуальними порушеннями не зменшується, а зростає. Про це свідчать дані Всесвітньої організації охорони здоров'я. У даній категорії дітей відзначається знижений пізнавальний інтерес, який лежить в основі пізнавальної діяльності, яка, в свою чергу, забезпечує формування психічних властивостей і якостей дитини.

Як зазначав у своїх працях Л. Виготський «мислення виступає основою навчання...» [3, с. 98], тому розвиток різних видів мислення і розумових операцій розглядається як підготовка фундаменту навчальної діяльності, що є важливим в дошкільному віці. Отже, сформованість пізнавальної діяльності дозволяє дитині найбільш успішно адаптуватися до нових вимог, які пред'являються до школяра, а також лежить в основі успішного навчання в школі.

Головною відмінною рисою дітей з інтелектуальними порушеннями. від інших дітей, є недорозвинення їх пізнавальних інтересів, що проявляється в тому, що вони менше, ніж їх нормальні однолітки відчують потребу в пізнанні. Крім того, у даній категорії дітей на всіх етапах процесу пізнання мають місце елементи недорозвинення. В результаті чого ці діти отримують неповні, а часом спотворені уявлення про навколишній світ.

Відчуття і сприйняття є першим щаблем пізнання навколишнього світу, ця щабель залишається важливою протягом усього життя. Для дітей з інтелектуальними порушеннями характерна уповільнена і обмежена сприйнятливості, що впливає на весь хід психічного розвитку.

Розглянемо наступні особливості сприйняття і відчуття дітей з інтелектуальними порушеннями:

1. Даній категорії дітей потрібно значно більше часу на сприйняття і засвоєння матеріалу;
2. Їм важко виділити головне в предметі і встановити зв'язки між якимись ознаками, оскільки всі предмети вони бачать смутно і нечітко, що обумовлено органічним ураженням головного мозку і особливостями нервових процесів в ньому;
3. Відчують труднощі сприйняття простору і часу;
4. Значні труднощі представляють розуміння сюжетних картин;
5. Не виявляють властивості предмета, погано розрізняють подібні предмети при їх впізнаванні.

б. Найбільші порушення у дітей з розумовою відсталістю відзначаються в таких способах розумової діяльності як аналіз, порівняння, узагальнення, класифікація [7, с.11-13].

Отже, для оволодіння способами пізнавальної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями важливе місце займають: здатність розуміти сенс і користуватися різними знаками і символами, та дії наочного моделювання. Що в сукупності становить основу пізнавальних здібностей.

Становлення пізнавальних інтересів дітей з інтелектуальними порушеннями шкільного віку, відбувається, перш за все, під час уроку. Необхідно активізувати пізнавальну діяльність школярів і посилювати інтерес до навчання на кожному етапі уроку, використовуючи для цього різні прийоми, форми і види робіт: індивідуальний підхід до дітей, диференційована робота на уроці, різноманітний ілюстративний і роздатковий матеріал, інформаційні комп'ютерні технології та інші.

Особливо важливо, щоб учні на кожному уроці відчували радість відкриття, щоб у них з'являлася віра в свої здібності і пізнавальний інтерес. Успішність навчання і інтересу – це основні параметри, що визначають повноцінний інтелектуальний й емоційний розвиток, отже, і якість роботи педагога.

Методика ефективного формування пізнавальних інтересів учнів з інтелектуальними порушеннями має низку послідовних етапів:

- а) підготовка учнів, яка забезпечує певний запас знань і умінь, мовленнєвих пізнавальних засобів, необхідних для виховання інтересів учнів;
- б) створення позитивного емоційного ставлення до предмета і до діяльності, яке є необхідною умовою формування пізнавального інтересу;
- в) організація творчої діяльності, яка пробуджує у учнів пізнавальні запити і її активізація в процесі самостійної роботи з метою подальшого розвитку пізнавальних інтересів;

г) систематична пошукова діяльність вчителя, використання доцільних форм і методів навчання та виховання з метою розвитку у учнів стійкого пізнавального інтересу [6, с. 95-97].

Щоб досягти ефективності в роботі важлива роль належить вчителю-дефектологу. Тобто саме від його методичного рівня залежатиме як учень з особливими освітніми потребами сприйматиме навколишній світ «І.Г. Єременко, аналізуючи діяльність дефектологів стверджував, що педагогічне керівництво учнями має здійснюється завжди специфічно, тобто в повній відповідності з особливостями пізнавальної діяльності розумово відсталих дітей. Він вважав за необхідне дотримуватися системи наукових принципів педагогічної діяльності учителя спеціальної школи. Також він акцентував увагу на важливість особливих рис педагога, завдяки яким він зможе зацікавити дітей навчальною роботою, знайти правильну форму спілкування з ними і найдієвіші форми їх виховання ...» [5].

Головним завданням педагога при організації ефективного навчально-виховного процесу в початковій школі є впровадження в досліджуваний матеріал цікавих моментів, елементів новизни і невідомості, що допомагає розвитку пізнавального інтересу і формуванню пізнавальних потреб.

Важливо відзначити, що розвиток пізнавального інтересу до навчання є засобом підвищення якості навчання. Це особливо значимо в початковій школі, коли тільки починають формуватися і визначатися постійні інтереси до певного предмету. Щоб формувати у школярів, з інтелектуальними порушеннями, вміння самостійно поповнювати власні знання, потрібно виховувати у них інтерес до навчання, потреба в знаннях.

Одним з найголовніших факторів розвитку інтересів до навчання є розуміння школярами необхідності досліджуваного матеріалу. Для розвитку пізнавальних інтересів до досліджуваного матеріалу велику важливість має методика викладання цього предмета. Тому перш ніж приступити до вивчення певної теми, педагог багато часу повинен приділяти пошукам активних засобів, форм і методів навчання. Справжня співпраця педагога і школяра можлива лише

за умови, що школяр буде хотіти робити те, що бажає педагог. щоб активізувати пізнавальну діяльність учнів з інтелектуальними порушеннями, необхідно привнести елемент цікавості, як у зміст, так і в форму роботи [2, с. 29-31].

Висновки. Таким чином, розвиток розумово відсталої дитини формується в умовах неповноцінного почуттєвого пізнання, мовленнєвого недорозвинення, обмеженої практичної діяльності, тому їх розумові операції розвиваються повільно і мають своєрідні риси, що в свою чергу гальмує і ускладнює пізнання навколишнього світу.

Основними засобами поліпшення якості сприйняття і відчуття є збагачення життєвого досвіду дітей, розширення їх кругозору, уявлень і знань. Сприйняття нерозривно пов'язане з мисленням, яке є головним інструментом пізнання.

Формування пізнавальної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями є не ізольоване завдання, а входить в загальний комплекс навчання дітей, як невід'ємна частина у всіх освітніх областях.

Розвиток розумової діяльності, як головного компонента пізнавальної діяльності повинен приділяти максимальну увагу дітей на малювання, ліплення, аплікації, формування цілісної картини світу, формування елементарних математичних уявлень.

На наш погляд, ще одна з важливих умов в корекційній роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, є систематична і цілеспрямована допомога батьків дітей, в поєднанні зі своєчасним використанням рекомендації педагогів, що сприяє більш ефективному і швидкому засвоєнню матеріалу.

Список використаних джерел

1. Белова О. Б. – Особливості розвитку особистості молодших школярів з порушенням мовленнєвого розвитку /Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. Вип. II. 288 с.
2. Бондар В. І. Спеціальна освіта в Україні: погляди в майбутнє. Київ, 2004. С. 29–114.
3. Виготський Л. С. Основні проблеми дефектології // Спеціальна психологія. Тексти. – Ч. I. – Кам'янець-Подільський, 1999
4. Граборов А. Н. Социально-бытовые условия и биологические особенности воспитанников вспомогательных школ. Київ, 1950. 22 с.

5. Гладуш В. А. Тенденції розвитку теорії і практики післядипломної освіти дефектологів в Україні (1950–1990 рр.) / В. А. Гладуш // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. 19. У двох частинах, частина 1. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. – С. 59–69.
6. Єременко І. Г. Досвід вивчення моральних уявлень в учнів допоміжної школи. Наукові записки НДІП УРСР. Київ : Рад. школа, 1961. Т. XXIII. С. 95-124.
7. Миронова С. П. Корекційна робота як специфіка професійної діяльності педагога-дефектолога. Дефектологія. 2004. № 2. С. 11–14.

Матеріали подані в авторській редакції